

SZÁZADOK ÖRÖKÖSE

Váradi-Sternberg János professzor halálára

Váradi-Sternberg János történész Nagyváradon született 1924. január 10-én, elhunyt Budapesten, 1992. február 12-én. Szülővárosában a zsidó elemi iskolában, majd gimnáziumban tanul. A középiskola tizedik osztályát az 1940–41-es tanévben már a szovjet uralom alá került besszarábiai Benderiben végzi el. 1941–42-ben az észak-kaukázusi Kubány-vidéken kisegítő traktoros; 1942–43-ban a közép-ázsiai Kirgíziában kolhoz-traktoros. 1943-ban beiratkozik a második világháború elől a dél-uráli Cskalov városába (1958-tól ismét Orenburgnak hívják) kitelepített Kisinyovi Tanárképző Főiskolára. 1944–46-ban Kisinyovban tanul. Innen kerül a leningrádi egyetem történelem fakultására, amelyet a harmadik évfolyam megismétlésével végez el, 1949-ben kap diplomát. 1949-től 1989-ig az ungvári egyetem gyakornoka, majd docense és professzora. 1989–90-ben, már nyugdíjasként, az ungvári Szovjet Hungarológiai Központ főmunkatársa.

1956-ban Kijevben, az Ukrán Tudományos Akadémián védi meg kandidátusi disszertációját, amelynek tárgya a Rákóczi-szabadságharc és az orosz–magyar kapcsolatok 1707–1711 között. 1970-ben a leningrádi (1991-től újra Szent-Pétervár) Herzen Tanárképző Főiskola rendezi meg az Oroszország és Magyarország 1849–1904 közötti kapcsolatairól frott „nagy-doktori” értekezésének tudományos vitáját. Sok forrásfeltáró tanulmányt és tudomány-népszerűsítő cikket publikált az orosz–magyar és az ukrán–magyar történelmi, irodalmi és kulturális kapcsolatok, valamint a kárpátaljai helytörténet kérdéseiről. 1989-ben a Magyar Népköztársaság Csillagrendjével, 1991-ben a Lotz János emlékéremmel tüntették ki. Négy könyve közül kettő — közös kiadásban — Budapesten is megjelent: az *Utak, találkozások, emberek* 1974-ben, a *Századok öröksége* 1981-ben.

*

Több oka van annak, hogy Váradi-Sternberg János nagyon fontos volt nekünk. Ez az alacsony termetű, törékeny alkatú, hullámos ősz hajú, erősen kopaszodó, egyszerre aggodalmas és bizodalmas tekintetű, szerényen mosolygó, halkszavú, hányatott sorsú, sokszor megalázott, szegényes körülmények között élő, zsidó származású tudós óvatos, de sohasem gyáva, kitartóan becsületes ember és felkészült, szorgalmas, alázatos, a magyarság iránt elkötelezett kutató volt. Magyarországi kollégái közül — mind témaválasztásait, mind szellemi habitusát tekintve — talán leginkább a szintén nemrég elhunyt, az ötvenes években meghurcolt kitűnő művelődés-, irodalom- és kapcsolattörténészhez, Tardy Lajoshoz hasonlítható.

Annak idején Kisinyovban, egy tanulmányi versenyen főként gazdag nyelvtudására figyeltek fel: magyar anyanyelvén kívül a román, a francia, a latin, a német, a jiddis, az orosz és az ukrán nyelvet is ismerte. Leningrádban Jevgenyij Tarle, az európai híró történész akadémikus kedves tanítványa volt. Tőle tanulta, hogy a kutatás mélységének legfőbb záloga a lehető leggazdagabb hiteles tényanyag fáradságos összegyűjtése kell legyen. Ezért töltötte élete nagy részét levéltárakban: Lembergől Moszkváig, Tartutól Beregszászig.

Az ungvári Erdélyi Gábor írta még 1983-ban: „Váradi-Sternberg János folytonosan azon az utakon jár, amelyeken nemzeti kultúránk a múltban mindig is keresték egymást. Azt firtatja, hogyan találkoztak népeink politikai törekvései, szellemi igényei, kölcsönös rokonszenvük, haladásvágyuk. Az irodalom, a tudomány, a politika, a kultúra területéről meríti ... témáit, amelyek minden változatosságuk mellett is egyet mutatnak: ami közös volt a XVIII-XIX. századi orosz, ukrán és magyar szellemi életben, amit egymás kulturális vagy eszmei-politikai értékeiből átvettünk.” „Szinte minden egyes írásából napjainkig sugárzik az okulás: a jó viszony csak a kölcsönösségen alapulhat, a szempontok és az érdekek kölcsönös egyeztetése nélkül sem bizalom, sem igaz barátság nem képzelhető el.”

*

Fukar sorsa élete utolsó két évében még megjutalmazta Váradi-Sternberg Jánost. Megérhette, hogy lakásától kétszáz lépésnyire, az egykori ungvári Kossuth-téren 1990 őszén a Magyar Köztársaság elnöke, a kijevei és a helyi ukrán vezetőkkel közösen, felavatta örök bálványának, Petőfi Sándornak Ferenczy Béni alkotta gyönyörű szobrát.

Mellette lehettem 1991 augusztusában is, amikor Szegeden, haragos felindultsággal végre kibeszélhette magából az évtizedeken át a KGB által ellenőrzött „kárpatontúli” magyar tudományosság sanyarú állapotát, nevükön nevezve a méltatlanokat. Kirándulásunkon tapasztalhattam meghatott, csendes örömet a pusztaszeri szélfűtött smaragdszín mezőn, a kiskőrösi Petőfi-emlékek között és a kalocsai székesegyház fenséges belső terében: mindezt hatvanhét évesen látta meg először... Üldögélhettünk étel-ital mellett, bensőséges beszélgetés közben a szegedi Tisza-parton, a langyos augusztusi estében pesti, erdélyi, debreceni, kárpátaljai magyarok, és másnap tapsolhattunk, gratulálhattunk neki, három szál napsárga virággal köszönthettünk, amikor a hungarológiai világkongresszus záróülésén, zavartan az emelvényhez botladozva átvette a nagy amerikai magyar nyelvészről elnevezett Lotz János emlékérmét.

Vele voltam 1991 októberében az ungvári vár nemrég restaurált kápolnájában, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség által először megrendezett kárpátaljai magyar művészeti napok díjátadó szép hangversenyén. Mondtam: készülünk fogadására. Kijártam, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészkarra meghívja néhány előadás megtartására a Szláv Filológiai Intézetbe, de súlyosbodó betegsége ridegen közbeszólt...

Utoljára november végén látalak, egy budai kórház intenzív osztályán. Gyógyulásodban reménykedtél s kértél, mondjam el Ungváron, a halálotat remélőket lehűtendő: már jobban vagy, hamarosan felépülsz. December végén, a téged alázatosan ápoló budapesti idős hölgy lakásáról még válaszoltál telefonon az életeddel, munkásságoddal kapcsolatos kérdéseimre és 1992. január 28-án Ungváron még eltemetted rákban elhunyt feleségedet. Február 12-én délelőtt 11-kor aztán bételték az idők: megszűnt dobogni megfáradt, űzött szíved.

M. TAKÁCS LAJOS